

ארץ מוצאו של אברהם אבינו ע"ה* פניה השונות של מחלוקת פרשנית

מהי מטרתו של פרשן בכתיבת פירושו? לכאורה, מטרתו היא לבאר את הכתוב. הרשו לי לפתח בהרצאה זו את התזה שמטרת חכמינו אינה דווקא לפרש את התורה ולמעשה פירושיהם אינם אלא אמצעי להשגת מטרה [או מטרות] חוץ-פרשניות. הניסוח שלי הוא אולי קטגורי מדי, אך תודות הניסוח נועדה להציג בבהירות את התזה.

מהי ארץ מוצאו של אברהם אבינו? בעצם, איזה עניין יש במידע זה? ובכלל לא ראינו שהמקרא נוהג לציין את ארץ מולדתם של האישים אשר הוא מתאר את חייהם. אנו יודעים מן ההקשר הרחב של תיאור המאורעות שיצחק ויעקב אבותינו נולדו בארץ כנען; שבני יעקב, פרט לבנימין, נולדו בחרן; שמשו נולד במצרים, אך התורה עצמה לא ציינה פרטים אלה.

והנה ראב"ע מוצא לנחון לקיים דיון נרחב בזהותה של ארץ מוצאו של אברהם אבינו. הוא קובע: "אברם נולד במקום נקרא אור כשדים" (פירוש ראב"ע לבראשית יא, כו). הוא חוזר על כך כל אימת שהכתוב מזמין לו, לשיטתו כמובן, הזדמנות לבסס את תפיסתו. הקורא את הפירוש מרגיש שיש לראב"ע מעין מעורבות של ממש בהבעת דעה זו, מעבר לעצם רצונו לפרש כתובים. כמאה שנה מאוחר יותר, יוצא רמב"ן חוצץ נגד תפיסת ראב"ע. הוא אינו חוסך בביטויים נחרצים נגד ראב"ע ופירושו, כגון: "ורבי אברהם פירש [...] ואיננו נכון", "השתבש רבי אברהם לומר וכו'", "ואל יפתה אותך רבי אברהם בקושיותיו". רמב"ן קובע: "העיקר כבר ידעת אותו ממה שכתבנו בסדר שלפני זה (יא, כח), כי חרן היא ארצו, ושם מולדתו, והיא ארץ אבותיו מעולם, ושם נצטוו לעזוב אותם". אין זאת אלא שנושא זה – זהותה של ארץ מוצאו של אברהם – היה

* מנחת ספיר, אסופת מאמרים לכבוד יצחק ספיר, מכללת אורות ישראל, אלקנה-רחובות תשע"ג, עמ' 81-90. הרצאה לע"נ של חברנו היקר והנכבד ר' משה ארנד זלה"ה.

חשוב מאוד בעיני שני המפרשים. לביורור צדדיה השונים של מחלוקת זו מוקדשת הרצאה זו.

נדון תחילה בהיבט הפרשני-פשוטי של הנושא. בפירושו לבראשית יא, כו כותב הראב"ע: "אברם נולד במקום נקרא אור כשדים. והעד כי שם נולד אברם, ששם מת הרן אחיו, וכתוב וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים" (פירוש ראב"ע לבראשית יא, כח) ואכן כך כתוב בסוף פרשת נח:

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תְּרַח תְּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם אֶת נְחוֹר וְהָרָן הוֹלִיד אֶת לוֹט. וַיָּמָת הָרָן עַל פְּנֵי תְּרַח אָבִיו בְּאַרְץ מוֹלְדֹתוֹ בְּאֹר כְּשָׁדִים [...] וַיִּקַּח תְּרַח אֶת אַבְרָם בְּנֹו וְאֵת לוֹט בֶּן הָרָן בֶּן בְּנֹו וְאֵת שְׂרִי פִלְתוֹ אִשְׁתְּ אַבְרָם בְּנֹו וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאֹר כְּשָׁדִים לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם. וַיְהִי יְמֵי תְּרַח חֲמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַתִּים שָׁנָה וַיָּמָת תְּרַח בְּחָרָן (בראשית יא, כז–כח, לא–לב).

אך המשך הקטע, היינו תחילת פרשת לך-לך, נראה סותר את תפיסת הראב"ע: "וַיֵּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְוֹלְדֹתֶיךָ וּמִבְּיַת אָבִיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (בראשית יב, א). ומניין יצא אברהם, לפי המשך? וַיֵּלֶךְ אַבְרָם פְּאֶשׁוּר דְּבַר אֱלֹהֵי ה' [...] וְאַבְרָם בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בָּצֵאתוֹ מִחָרָן (בראשית יב, ד). אם כן, ארצו היא חרן ולא אור כשדים?

ראב"ע מיישב את הסתירה כך: "והנכון בעיני שפרשת 'לך לך' שאמר השם לאברם – קודם זה הפסוק שהוא 'ויקח תרח', [...] והעד – שאמר הכתוב 'ללכת ארצה כנען' (בראשית יא, לא). וכאשר בא תרח אל חרן, ישר המקום בעיניו, וישב שם ומת. ואין מוקדם ומאוחר בתורה" (פירוש ראב"ע יא, לא). הנחת ראב"ע היא שיציאת משפחת תרח מאור כשדים, ודווקא לכיוון ארץ כנען, הייתה על פי ציוויו של ה' לאברהם: "לך-לך מארצך וכו'".

ראב"ע חוזר על עמדה זו בתחילת פרשת לך-לך: "לך לך – השם צוה לאברהם ועודנו באור כשדים, שיעזוב ארצו ומקום מולדתו גם בית אביו". עתה נקרא מחדש את הקטע בתורה לפי הסדר שהוצע על ידי ראב"ע:

פרק יא: (כו) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תְּרַח תְּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם אֶת נְחוֹר וְאֵת הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת לוֹט. (כח) וַיָּמָת הָרָן עַל פְּנֵי תְּרַח אָבִיו בְּאַרְץ מוֹלְדֹתוֹ בְּאֹר כְּשָׁדִים.

פרק יב: (א) וַיֵּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְוֹלְדֹתֶיךָ וּמִבְּיַת אָבִיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ.

פרק יא: (לא) וַיִּקַּח תָּרַח אֶת אֲבָרָם בְּנוֹ וְאֵת לוֹט בֶּן הָרָן בֶּן בְּנוֹ וְאֵת שְׂרִי פִלְתוֹ אֵשֶׁת אֲבָרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כְּשָׂדִים לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד חֶרֶן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם.

פרק יב: (ד) וַיֵּלֶךְ אֲבָרָם פְּאֶשֶׁר דְּבַר אֱלֹהֵי ה' [...] וְאֲבָרָם בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בָּצְאוּ מִחֶרֶן. (ה) וַיִּקַּח אֲבָרָם אֶת שְׂרִי אֵשֶׁתוֹ וְאֵת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֵת פֶּל וְכוּשֶׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחֶרֶן וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן:

[פרק יא: (לב) וַיְהִי יְמֵי תָרַח חֲמֵשׁ שָׁנִים וּמֵאֵתִים שָׁנָה וַיָּמָת תָּרַח בְּחֶרֶן].

ואם נקשה על ראב"ע: לשיטתך, אברהם, בצאתו מאור כשדים, לא קיים את הוראת ה' במלואה, שהרי לא עזב את בית אביו ולהפך, הלך אתו לחרן וישב עמו שם ואפילו עשה שם נפשות, וכשיצא מחרן מבית אביו יצא בלא כל ציווי א-לוהי מיוחד. על זה יענה ראב"ע: "השם צוה לאברהם **ועודנו באור כשדים**, שיעזוב ארצו ומקום מולדתו **גם בית אביו**. והטעם "מבית אביך" - שידע השם, שתרח אחר שיצא ללכת אל ארץ כנען יישב בחרן". ראב"ע מוצא תנא דמסייע בסיפור הברית בין הבתרים (טו, ז): "אני ה' אשר הוצאתיך **מאור כשדים** - לעד כי פרשת לך לך נאמרה שם כאשר פירשתיו, ולא נאמרה בחרן" (פירוש ראב"ע טו, יא).

נסכם, שתי הנקודות העיקריות בפירוש ראב"ע הן:

- א. אברהם נולד במקום ששמו אור כשדים;
- ב. באור כשדים, לא בחרן, קיבל אברהם את הצו "לך לך מארצך וכו'" ומשם יצא, תחילה לחרן ואחר כך לארץ כנען.

כנגד זה מוכיח רמב"ן, גם הוא מן הכתובים, כי חרן, לא אור כשדים, היא ארץ מולדתו של אברהם. אלה דברי רמב"ן לבראשית (יב, א ד"ה ויאמר ה' אל אברם לך לך. להלן פירוש רמב"ן מחולק לפסקאות מסומנות באותיות מודגשות):

[...] ורבי אברהם פירש "וכבר אמר השם אל אברם לך לך מארצך, כי הדבור הזה היה בעודנו באור כשדים, ושם צוהו לעזוב ארצו ומולדתו ובית אביו אשר שם". **ואיננו נכון**;

א) [ניתוח פסוק לא בפרק יא] כי אם היה כן, היה אברם עיקר הנסיעה מבית אביו במצות האלהים, ותרח אביו ברצון נפשו הלך עמו, (אבל)

הכתוב אמר (לעיל יא, לא) "ויקח תרח את אברם בנו", יורה כי אברם – אחרי אביו ובעצתו יצא מאור כשדים ללכת ארצה כנען;
 (ב) ועוד כי הכתוב שאמר (יהושע כד, ג) "ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען", היה ראוי שיאמר "ואקח את אביכם את אברהם מאור כשדים ואולך אותו בכל ארץ כנען", כי משם לוקח ושם נצטוה בזה;
 (ג) ועוד יקשה עליהם (גם על רש"י), כי אברהם בצוותו את אליעזר לקחת אשה לבנו אמר לו "כי אל ארצי ואל מולדתי תלך" (להלן כד, ד), והוא הלך אל "ארם נהרים אל עיר נחור" (שם כד, י), אם כן היא ארצו ומולדתו, ושם נאמר (בפסוק לח) "אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי", כי שם בית אביו ומשפחתו שהיא מולדתו, לא כאשר **השתבש רבי אברהם** לומר 'אל ארצי – חרן, ומולדתי – אור כשדים'. והנה הוא האומר כאן כי באור כשדים נאמר לו לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, והנה לו ארצות רבות;
 אבל העיקר כבר ידעת אותו ממה שכתבנו בסדר שלפני זה (יא, כח), כי חרן היא ארצו, ושם מולדתו, והיא ארץ אבותיו מעולם, ושם נצטוה לעזוב אותם.

עד כאן ניתוח המחלוקת בין ראב"ע לרמב"ן בתחום הטקסטואלי. עתה ניצבות השאלות האמתיות: מה ראה ראב"ע לפרש כפי שפירש, האם רק הנאמנות לדרך הפשט היא שהייתה נר לרגליו? ומה ראה רמב"ן להתנגד בנחרצות כה גדולה לתפיסת ראב"ע? האם רק הרצון להוכיח דרך פשטית שונה מזו של ראב"ע הוא שהנחה אותו? ברור שלא כך הדבר, אלא שכל אחד מן המפרשים הושפע, נראה לי במודע, מן המציאות ההיסטורית של הדור שהוא חי בו. ראב"ע, בן התרבות הספרדית הקלאסית, היה רציונליסט מובהק. הוא האמין כי קיימת רק דרך נכונה אחת בפירוש הכתוב – והיא הפשט. בהקדמתו לספרו "שפה ברורה" הוא כותב:

ועתה בני, שים לבך כי קדמונינו ז"ל מעתיקי המצוות פרשו פרשיות, גם פסוקים לבדם וגם מילות, גם אותיות, על דרך הדרש, גם במשנה, גם בתלמוד ובברייתות, ואין ספק שהם ידעו הדרך הישרה [=דרך הפשט] כאשר היא. על כן אמרו כלל 'אין מקרא יוצא מידי פשוטו', והדרש הוא **תוספת טעם**. והדורות הבאים שמו כל דרש עיקר ושורש, כרב שלמה ז"ל

[= רש"י] שפירש התורה ונביאים וכתובים על דרך דרש, והוא חושב כי הוא על דרך פשט, ואין בספריו פשט, רק אחד מני אלף, וחכמי דורנו יתהללו באלו הספרים.¹

כשהקטע המתפרש איננו נוגע לענייני אמונות ביאורו דרך הדרש איננו מפריע כל כך, אך כשמדובר בענייני אמונה הדרש מסוכן ועלול לנטוע בלומד גישות מנוגדות לכל היגיון. הראב"ע האמון על הפילוסופיה וההיגיון הצרוף סבר כנראה שלהאמין בדבר שלא נאמר בהדיא בכתוב והמנוגד להיגיון ולחוקי הטבע הידועים לנו, הוא פגם באישיותו של המשכיל. פגם זה רצה ראב"ע להרחיק בכיאוורו לפרשת ארץ מולדתו של אברהם, כפי שנראה עוד להלן.

לעומת זה, המציאות ההיסטורית שבה חי ופעל רמב"ן בספרד הנוצרית במחצית השנייה של המאה ה-13 הייתה שונה לחלוטין מזו שבה חי ראב"ע. נראה לי שרמב"ן כתב את פירושו גם על רקע מצבה הבעייתי של יהדות ספרד הנוצרית באותה עת. בספרו הקלאסי "תולדות היהודים בספרד הנוצרית" מתאר יצחק בער בהרחבה את הידרדרות מצבם הדתי והמוסרי של רבים מיהודי ספרד, במיוחד בקרב הצעירים ובין המקורבים לשלטון. צעירים נמשכו לנצרות, גם מתוך שכנוע אידיאי וגם מתוך רצון להתחבר לצעירות נוצריות. הגלות הארוכה זרעה ייאוש והחלישה את האמונה בגאולה. הנהירה לפילוסופיה הרחיקה מקיום מצוות.

נביא מספרו של בער שני קטעים מחיבורים שנכתבו באותה תקופה:²
 הקטע הראשון הוא מ"ספר הרמון" של ר' משה די ליאון, וכך הוא כותב על המשכילים שבין חצרני היהודים בספרד:

ושמו המצוות למנהגים ולרפואת הגוף, כי בסיבת רפואת הגוף יתרפאו מידות הנפש, והתכלית במצוות אצלם להתפלסף, ותכלית הפילוסופיה היא ליהנות בזה העולם, ולכן רגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפוך דם ולנאוף ולעבור על כל התורה כולה.

המובאה השנייה היא קטע משיר שחיבר טדרוס בן יהודה הלוי מטולידו (אין הכוונה לבעל הכוזרי), בתקופה של חזרתו בתשובה:

1 מתוך הקדמת "שפה ברורה", מהדורת וילנסקי, עמ' 288.

2 הקטע הראשון מובא שם בעמ' 143 (וראו הערה 45 שם), והקטע השני בעמ' 142.

זמן עשה כֹּלָה / בלי חוק ושארית ...
 ורבו הזדים / והם פושעים מורדים / ונמנים כיהודים /
 ונוצרים דת נוצרית /
 והולכים בחשכה / וכל דת והלכה / למשה מסיני /
 בעיניהם נכרית /
 ועל דת המורים / יהודים הם עוברים / ועברים הם עורים /
 להכיר דת עברית ...

רמב"ן הרגיש שהוטלה עליו שליחות לעמוד בפרץ ולחזק את בני עמו. רמב"ן כותב בהקדמתו לפירושו לתורה שקהל היעד של פירושו הוא "התלמידים יגיעי הגלות והצרות". בדומה לזה הוא כותב בפתחה ל"ספר הגאולה": "חייבים אנחנו לחזק מתננים, לאמץ כוח מאוד, לדעת לעות את יעפי הגלות דְּבַר הגאולה". רמב"ן עצמו "יחזק מתננים" בדרכים שונות, אחת מהן – פירוש לתורה שיהיו בו גם פשט, גם מדרשי חז"ל, גם הגות וגם דרך האמת.

בעניין ארץ מוצאו של אברהם אבינו, הנושא האמתי השנוי במחלוקת בין רמב"ן לראב"ע הוא היחס למדרש חז"ל. ראב"ע שולל למעשה כל ערך פרשני מן המדרש. מפריעים לו במיוחד מדרשים הנושאים אופי היסטורי, אך מנוגדים לגמרי ללשון הכתוב וגם לסבירות האנושית או הטבעית. והנה דווקא מדרשים אלה היו מקובלים על הציבור ונתפסו כאמת שאין לערער עליה כלל. להלן קטע מפירושו לספר בראשית "לפי השיטה האחרת", שרק חלקים ממנו הגיעו לידינו.

דרך הפשט שפרשת יהודה (בראשית לח) לפני מכירת יוסף (בראשית לז).
 וגם **יסכה איננה שרה**. ואילו היתה היא, היה כתוב: "ויקח תרח את אברם בנו ואת שרי(בת בנו", כאשר אמר "לוט בן בנו" (בראשית יא, לא). רק אמר "שרי **כלתו**" [...] **וככה רבקה**, כי אילו היתה רק בת שלש שנים, איך השקתה גמלים עשרה? ומה טעם לכתוב "בתולה ואיש לא ידעה" (בראשית כד, טז)? ועוד "ונשאלה את פיה" (שם כד, נז). ומה שנאמר כי **נקראה שרה יסכה** בעבור שסכה ברוח הקדש, דרך דרש הוא או סברא, לא קבלה, ואין זה דבר מצוה, וטעם לאמור "אין לה ולד" – שלא יתכן להיות לה ולד, בעבור שחדל לשרה אורח כנשים. והולד כלו מדם האשה בראיות גמורות [ולא כפי שאומר המדרש המפורסם – אין לה בית ולד, אין לה רחם]. או יהיה כמו: הנה נא את עקרה ולא ילדת (שופטים יג, ג), שהטעם כפול.

ועוד קטע מעניין:

ובדרש כי יוכבד נולדה בין החומות, גם זה תמה, למה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עמה שהולידה משה והיא בת ק"ל שנה? ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים? **ולא די לנו זה הצער**, עד שעשו פייטנים פיוטים ביום שמחת תורה 'יוכבד אמי אחרי התנחמי' (ולפי זה) והנה היא בת ר"ן שנים (40+80+130) (ראב"ע לבראשית מו, כג).

נחזור לקשר שבין אברהם אבינו ובין אור כשדים. רש"י כותב על פי המדרש בבראשית רבה (לח, יג):

וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים – תרח קבל על אברם בנו לפני נמרוד על שבירת צלמיו **והשליכהו לכבשן**, והרן ישב ואמר: אם אברם נוצח אני שלו, ואם נמרוד נוצח אני שלו, וכשניצל אברם אמרו לו משל מי אתה, אמר להם משל אברם אני, השליכוהו לכבשן ונשרף, **וזהו אור כשדים**.

אם כן, "אור" פירושו כבשן, ואור כשדים נקראת כך לא מקדמת דנא, אלא על שם הנס שנעשה לאברהם אבינו, והרי לך אפוא ראייה מן התורה למאורע הנפלא הזה. ראב"ע דוחה מדרש זה מכל וכל. הוא מבאר את משמעות השם אור כשדים כך: "אור – כמוהו על כן באורים פבדו ד' (ישעיה כד, טו), היינו בקעה. כשדים – והקרוב שהיה לו שם אחר כי כשדים מבני נחור אחי אברם, רק משה כתב השם הנודע בימיו".

פירוש זה מבטל למעשה את המיתוס הגדול שעטף את אבי האומה בראשית דרכו האמונית. הוא מתעלם מן המסורת החזקה והחשובה על מאבקיו של אברהם נגד עובדי האלילים. ביסודו של דבר הוא מכרסם באורח חמור במהימנותם ההיסטורית של מדרשי חז"ל.

רמב"ן סבר כנראה שירידת קרנו של המדרש היא פתח לזלזול במסורת וביטוי לאופנה של התרחקות מחיים יהודיים. על כן יצא רמב"ן למאבקו נגד ראב"ע. רמב"ן מנהל את מאבקו במספר חזיתות, אך כולן במסגרת הכתוב, הסבירות האנושית, ועל יסוד עדותם של אנשים חיים ושל מסמכים היסטוריים חוץ מקראיים.

רמב"ן לבראשית פרק יא פסוק כח כתב [גם כאן נחלק לפסקאות וסומן באותיות מודגשות]:

על פני תרח אביו בארץ מולדתו - כתב רש"י, כדרך דברי רבותינו (בב"ר לח, יג) תרח קבל על אברם בנו לפני נמרוד על שבירת צלמיו **והשליכהו לכבשן**, והרן ישב ואמר: אם אברם נוצח אני שלו, ואם נמרוד נוצח אני שלו, וכשניצל אברם אמרו לו משל מי אתה, אמר להם משל אברם אני, השליכהו לכבשן ונשרף, **וזהו אור כשדים**.

והעניין שקבלו רבותינו בזה הוא האמת, ואני מבאר אותו.

(א) **[ראיות מן הכתובים]**: אברהם אבינו לא נולד בארץ כשדים, כי אבותיו בני שם היו, וכשדים וכל ארץ שנער ארצות בני חם. והכתוב אמר 'ויגד לאברם העברי' (להלן יד, יג), לא הכשדי, וכתוב (יהושע כד, ב) 'בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור'. ומלת **מעולם** תורה כי משם תולדותיו מאז, וכתוב (שם ג) 'ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר'. וראיה לדבר, כי נחור בחרן היה, ואם היה מקום תרח אור כשדים בארץ שנער, והכתוב ספר כי בצאתו מאור כשדים לא לקח אתו רק אברם בנו ולוט בן הרן בן בנו ושרי כלתו, אם כן היה נחור נשאר בארץ כשדים: אבל באמת ארץ מולדתם ארץ ארם היא בעבר הנהר, והיא מנחלת אבותיו מעולם;

(ב) **[סיוע מן התלמוד]**: ... ומצינו בתלמוד (ב"ב צא א);

(ג) **[עדות חיה מאנשי המקום]**: ועוד חקרנו וידענו על פי תלמידים רבים שהיו יושבי הארץ ההיא... והנה תרח הוליד בניו הגדולים אברהם ונחור בעבר הנהר ארץ אבותיו, והלך לו עם אברהם בנו אל ארץ כשדים ושם נולד לו בנו הקטן הרן, ונשאר נחור בנו בעבר הנהר בעיר חרן, או שנולד בעיר ההיא או שנתיישב בה מכותא. וזה טעם בארץ מולדתו באור כשדים - כי שם מולדתו של הרן לבדו;

(ד) **[סיוע מספר הגויים]**: והעניין המקובל הזה נמצא גם כן בספר קדמוני הגוים כמו שכתב הרב במורה הנבוכים (ג, כט), כי הזכירו בספר "עבודת האכרים המצרים" כי אברם אשר נולד בכותא חלק על דעת ההמון שהיו עובדים השמש, ונתן המלך אותו בבית הסוהר והיה עמהם בתוכחות ימים רבים שם, אחר כך פחד המלך שישחית עליו ארצו ויסיר בני האדם מאמונתם וגרש אותו אל קצה ארץ כנען אחר שלקח כל הונו. והנה על כל פנים במקום ההוא בארץ כשדים נעשה נס לאברהם אבינו, או נס נסתר,

שנתן בלב אותו המלך להצילו ושלא ימיתנו והוציא אותו מבית הסוהר שילך לנפשו, או נס מפורסם שהשליכו לכבשן האש וניצל כדברי רבותינו: **ואל יפתה אותך רבי אברהם בקושיותיו** שאומר שלא ספר הכתוב זה הפלא, כי עוד אתן לך טעם וראיה בזה ובכיוצא בו. אבל הגוים ההם לא הזכירו זה בספרם לפי שהם חולקים על דעתו, והיו חושבים בנסו שהוא מעשה כשפים כענין משה רבינו עם המצרים בתחילת מעשיו. ומפני זה לא הזכיר עוד הכתוב הנס הזה, כי היה צריך להזכיר דברי החולקים עליו כאשר הזכיר דברי חרטומי מצרים, ולא נתבארו דברי אברהם עמהם כאשר נתבארו דברי משה רבינו בסוף:

וזהו שאמר הכתוב (להלן טו, ז) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה", כי מלת "הוצאתיך" תלמד על נס, כי לא אמר "אשר לקחתך מאור כשדים", אבל אמר "הוצאתיך", שהוציא ממסגר אסיר, כמו אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שמות כ, ב). ואמר לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, כי מעת הוציאו אותו מאור כשדים היה הרצון לפניו יתעלה שיגדלנו ויתן לו את הארץ ההיא [ומה ראו תרח ואברם לצאת מאור כשדים וללכת דווקא לארץ כנען?] ותרח אביו ואברהם היה בלבם, מן היום ההוא שנצל, שילכו אל ארץ כנען להתרחק מארץ כשדים מפחד המלך, כי חרן קרוב להם, ועם אחד ושפה אחת לכלם, כי לשון ארמית לשניהם, ורצו ללכת אל עם אשר לא ישמע לשונו המלך ההוא ועמו:

וזהו טעם ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן, אשר שם משפחותיהם ואבותיהם מעולם, וישבו ביניהם ונתעכבו שם ימים רבים. **ושם נצטוה אברהם לעשות מה שעלה בדעתו ללכת ארצה כנען,** ועזב את אביו, ומת שם (תרח) בחרן ארצו, והוא (אברהם) הלך עם אשתו ולוט בן אחיו ארצה כנען. וזהו שאמר הכתוב (יהושע כד ג) ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען, כי בעבר הנהר נצטוה בזה, ומשם לקחו והוליכו בכל ארץ כנען:

והנה **על דעת רבותינו יהיה אור כשדים כפשוטו, מלשון חמותי ראיתי אור** (ישעיה מד טז). [חמותי מלשון חום]. ואמרו ויצאו אתם מאור כשדים, ותרח לא יצא מן הכבשן, אבל אברם הוא עיקר. או המקום נקרא כן בעבור הנס. כמו ובתבערה ובמסה ובקברות התאווה (דברים ט כב), וזולתם. (וירמוז הכתוב כי בצאת אברם מן הכבשן ברחו להם כלם משם)

שימו לב שהפירוש מבוסס כולו על טעמים ועל נימוקים אשר יכולים להתקבל גם על דעתם של קוראים רודפי הפשט והרציו, מתלמידיו ותלמידי תלמידיו של ראב"ע. הוא עשה זאת בדרכים שונות, אחת מהן – ביאור רציונלי למדרשי חז"ל. על הבעייתיות של יחסו של רמב"ן לאגדה, בשל אמירתו הידועה בוויכוח שלו עם הנוצרים בברצלונה ב-1263 לא נוכל לדון כאן.

המטרות העיקריות של רמב"ן בעמדתו נגד ראב"ע בעניין ארץ מוצאו של אברהם אבינו היו כנראה חינוך לדבקות באמונה בה' עד כדי מסירות נפש, כדוגמת אברהם אבינו, וחיזוק סמכותם של דרשי חז"ל.

אסיים בקריאת מדרש שקטע ממנו הובא על ידי רמב"ן בסוף פירושו הנ"ל:

וראיתי במדרש "קומי אורי" **פסיקתא דרב כהנא פיסקא כא - קומי אורי** על כן באורים כבדו ה' וגו' (ישעיה כד, טו). במה מכבדין אותו? רבנין אומ', אמר הקב"ה לישראל בניי הואיל ואורי הוא אורכם ואורכם הוא אורי, אני ואתם נלך ונאיר לציון, קומי אורי כי בא אורך (ישעיה ס, א).

עסקנו בענייני אור [כשדים] וסיימנו באור.